

POLSKIE TOWARZYSTWO TURYSTYCZNO KRAJOZNAWCZE
Oddział w Bielsku-Białej

SŁOWNIK KRAJOZNAWCZY

XLVIII Ogólnopolskiego
Wysokokwalifikowanego Rajdu Pieszego
„PODBESKIDZIE 2007”

Bielsko-Biała 8-21 lipca 2007 r.

Pieśń beskidzka

Szumi jawor, szumi i szumi osika,
Nigdy nie zaginie gorolsko muzyka,
Gorolsko muzyka i gorolskie grani.
Nigdy nie zaginie w Beskidach śpiewani.

Jak zaszumió smreki na wysoki skole,
To zaraz tańczujó beskidzcy gorole,
Jak zaszumió jedle na wysoki holi,
To jakby śpiewani beskidzkich goroli.

Mało nóń, mało nóń do szczęścia potrzeba,
Byle była praca i nie brakło chleba,
Byle nasze góry i nasze doliny
Pełne były śpiwu beskidzkiej dziedziny.

Trasa I

Cieszyn – miasto położone na granicy Polski i Czech może się poszczycić bardzo długą i skomplikowaną historią. Według legendy miasto zostało założone w 810 r., przez trzech synów króla polskiego Leszka III. W rzeczywistości Cieszyn powstał w X w. jako gród broniący południowej granicy państwa polskiego. Z powstałego wokół podgrodzia rozwinęło się samodzielne miasto. Od ok. 1290 r. Cieszyn był stolicą samodzielnego księstwa cieszyńskiego, potem powstałego na bazie księstwa regionu – Śląska Cieszyńskiego. Od czasów reformacji jest miastem zróżnicowanym pod względem religijnym, o mieszanym składzie narodowościowym. Poza ludnością polską mieszkali tu Niemcy, Czesi, także Żydzi, a na przełomie XIX i XX w. nieliczna, ale widoczna kolonia Węgrów. Spór o przynależność terytorialną Śląska Cieszyńskiego doprowadził do podziału miasta w 1920 r. Leżące na lewym brzegu Olzy przedmieścia weszły w skład Czechosłowacji i utworzyły nowe miasto. Od tego momentu jednolity dotąd organizm rozwija się jako dwa graniczne miasta przedzielone rzeką Olzą: Cieszyn i Czeski Cieszyn.

Ważniejsze zabytki :

- Wzgórze Zamkowe z romańska rotundą i Wieżą Piastowską,
- rynek z ratuszem o późnobarokowej fasadzie,
- ewangelicki kościół Jezusowy, jeden z kościołów „z łaski”.

Cierlicko – miejscowość na Śląsku Cieszyńskim w Republice Czeskiej, miejsce tragedii polskich lotników Żwirki i Wigury.

Dziegielów – wioska nad Puńcówką, wzmiankowana w 1444 r. W tym też czasie powstał zameczek Czelów, później wielokrotnie przebudowywany. Czarny szlak na Tuł i Czantorię. Na skraju wsi kamieniołom wapienia.

Goleszów – jedna z najstarszych podcieszyńskich wiosek, wymieniona w 1223 r. Z wapienników założonych w 1889 powstała cementownia. We wsi kościół ewangelicki z 1789 i katolicki z 1921, wzniesiony na miejscu dawnego z XV w.

Skoczów – miasteczko położone nad Wisłą. Legendarny gród Gołyszyców, po raz pierwszy wymieniony w dokumencie Mieszka I Otyłego w 1232r. Prawa miejskie 1267r.

Zakłady garbarskie, **fabryka kapeluszy**. Miejsce urodzin świętego Jana Sarkandra, miejsce zamieszkania wybitnego pisarza **Gustawa Morcinka**. Zabytki: rokokowy ratusz z 1797 r, w zabytkowej kamienicy z 1793 r Muzeum im. Gustawa Morcinka, muzeum sztuki sakralnej poświęcone życiu i działalności kapłańskiej św. Jana Sarkandra.

Ochaby – wieś nad Wisłą, notowana w 1305 r., w 1798 przejęta przez Komorę Cieszyńską, z tego okresu we wsi kościół i folwark. Pomieszczenia folwarczne zajęte przez stadninę koni.

Strumień – miasteczko w zakolu Wisły, na granicy z powiatem pszczyńskim. Osada „Nad Czarnym Strumieniem” wymieniona w dokumentach w 1293 r., prawa miejskie w 1504 r. Liczne stawy rybne, „stolica żabiego kraju”. Rokokowy ratusz z 1793, XIX w. kamieniczki w rynku, kościół św. Barbary z XVIII w.

Wisła Mała – wioska nad Zalewem Goczałkowskim w powiecie pszczyńskim, wzmiankowana w 1223r. Przy bocznej drodze kościółek drewniany z XVIII w.

Łąka – wieś na pn-wsch. skraju Jeziora Goczałkowskiego. W XV w. posiadała już kościół. Obecny drewniany, przebudowany, pochodzi z 1660r,

Pszczyzna – miasto powiatowe w Kotlinie Raciborsko-Oświęcimskiej, w bagnistej dolinie Pszczyńki. Należała początkowo do księstwa raciborskiego, na prawie miejskim lokowana w XIII w. W 1517 zakupiona przez Aleksandra Turzona, przeszła z kolei na własność panujących rodzin Promniców, Anhaltów-Cothen i Hochbergów, stając się stolicą wolnego państwa stanowego.

W XIV i XV w. miasto posiadało drewniane obwarowania, drewnianą zabudowę miasta trawiły liczne pożary. W XIX i XX w. rozbudowa miasta, wprowadzono szereg urządzeń komunalnych.

Pomimo tych przemian Pszczyzna zachowała w obrębie starego miasta tradycyjny układ przestrzenny.

Ważniejsze zabytki :

Pałac przebudowywany z gotyckiego zamku w stylu renesansowym, barokowym i w XIX stuleciu, obecnie muzeum wnętrz pałacowych i zbrojownia, jedno z najcenniejszych muzeów – rezydencji w kraju. Kościół rzymsko-katolicki i kościół ewangelicki.

Budynek „Warty” z Bramą Wybrańców. Oficyna. Stajnie i ujeżdżalnia. Powozownia. Park o powierzchni 84 ha.

Ćwiklice – pierwsza wzmianka z 1326r, w przeszłości w rękach szlachty składającej homagium panom ziemi pszczyńskiej. W latach 1847-1848, w czasie głodu i tyfusu głodowego, zmarł tu co piąty mieszkaniec. W XIX w. ćwiklickie folwarki wykupił książę pszczyński i oddał w dzierżawę. Parafia katolicka pw. Św Marcina istniała już w 1326 r, obecny zabytkowy kościół drewniany pochodzi z XVI lub początku XVII w., w nim malowany gotycki tryptyk z końca XV w.

Miedzna – należy do najstarszych miejscowości na ziemi pszczyńskiej, istniała przed XIII w., początkowo nosiła nazwę Midźwna (miodowa).

Kościół parafialny pw. Św. Klemensa Papieża istniał od XIII w. Obecny z 1720-1721, drewniany, konstrukcji zrębowej, największy z zabytkowych kościołów drewnianych na ziemi pszczyńskiej.

Brzeszcze – miasto w pow. oświęcimskim, kopalnia węgla kamiennego.

Oświęcim – miasto o ponad 800 – letniej tradycji, położone we wschodniej części Kotliny Oświęcimskiej, w widłach Wisły i Soły.

Gród i zamek powstały w początkach państwa polskiego, prawa miejskie około 1272 r. Z podziału księstwa opolskiego w 1281 w księstwie cieszyńskim, w latach 1312-1317 stolica samodzielnego Księstwa Oświęcimskiego, od 1327 podlegało Koronie Czeskiej. W 1445 podział na księstwa: oświęcimskie, zatorskie i toszeckie a w 1453 księstwo Oświęcimskie zostało lennem Polski. Miasto niszczone przez pożary, powódzie i epidemie, w wyniku rozbiorów w zaborze austriackim jako część Galicji.

W kwietniu 1940 r. w „osadzie barakowej” (na Zasolu) Niemcy rozpoczęli organizowanie obozu koncentracyjnego (KL Auschwitz-Birkenau).

Ważniejsze zabytki: Zamek księżęcy. Rynek główny. Kościół salezjanów pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych

Polanka Wielka – wieś przy drodze Andrychów – Oświęcim, drewniany kościół z XVI w., późnobarokowy pałac z 1769 r.

Przeciszów – we wsi zabytki budownictwa ludowego, kościół z 1618 r. z cenną rokokową amboną, spichlerz z XIX w. Liczne stawy rybne o pow. ok. 460 ha.

Zator – miasto na lewym brzegu Skawy. Lokacja w 1292 r. 1445 – 1513 r. stolica księstwa zatorskiego, później miejsce sejmików szlacheckich

Na wschód od rynku kościół farny gotycki z 1393, przebudowany. Pałac neoklasycystyczny z 1836 r., częściowo w murach zamku z XV w.

Grodzisko – wzgórze 350 m n.p.m. ze szczątkami gródka.

Wadowice – miasto powiatowe na brzegu Skawy u podnóża Beskidu Małego. Przeszłość miasta to XIV w., kiedy to w 1327 r. Wadowice były już oppidum i należały do Piastów Śląskich, w XVI w. wcielone do Korony. W II połowie XVI w. pracowało w mieście około 50 warsztatów rzemieślniczych, szczególnie płócienniczych i sukieniczych. Pod zaborem austriackim siedziba obwodu..

18 maja 1920 r. urodził się w Wadowicach, w domu przy ulicy Kościelnej Karol Józef Wojtyła, Ojciec Święty Jan Paweł II. Ukończył w 1938 r. słynne Gimnazjum im. Marcina Wadowity, urodzonego w rodzinie chłopskiej wybitnego teologa a potem dziekana Akademii Krakowskiej. Wadowickie Gimnazjum ukończyli również: pisarz Emil Zegadłowicz i święty Józef Bilczewski, arcybiskup Lwowa. Jako papież Karol Wojtyła odwiedzał swoje miasto trzykrotnie. W domu przy ul. Kościelnej 4 otwarte zostało muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II. W rynku Bazylika Mniejsza Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny, bardzo mocno związana z przeszłością Papieża.

Kalwaria Zebrzydowska – miasto położone u pn.-wsch. podnóży góry Żar, założone w XVI w., zwane pierwotnie od założyciela Mikołaja Zebrzydowskiego – Zebrzydowem. Na wzniesieniu Żarek bogaty w zabytki zespół klasztorny Bernardynów, fundacji M. Zebrzydowskiego – cel wędrówek pątniczych. oraz dróżki kalwaryjskie rozsiane wśród malowniczego krajobrazu przy których znajduje się 41 kaplic drogi krzyżowej, pochodzących z XVII w. i późniejszego okresu.

Miasto ma dobrze rozwinięte stolarstwo i przemysł meblarski.

Lanckorona – wieś założona prawdopodobnie w XII w., przed 1336 r. Kazimierz Wielki postawił murowany zamek, w 1361 prawa miejskie, przez wieki we władaniu wielu sławnych rodów, silny punkt oparcia Konfederatów Barskich. Zamek, zdobyty 1772 r. został obrócony w ruinę, a zniszczone miasto nigdy już nie odzyskało swojej świetności. Zabytkowa architektura, cisza, pozostawanie na uboczu ważnych szlaków, świeże powietrze nadają i dzisiaj Lanckoronie charakter wsi letniskowej.

Stryszów – wieś na etnicznej granicy między regionem krakowskim a góralszczyzną. Barokowy dwór z XVIII w., rozbudowany w 1741, obecnie muzeum.

Łękawica – duża wieś w dol. Łękawki, prawego dopływu Soły.

Piękny zabytkowy kościół drewniany o cechach gotyckich, należący do typu śląsko-małopolskiego budownictwa drewnianego z początku XVI w.

Świnna Poręba – w rejonie tej wsi i Mucharza trwa od 1986 roku budowa zapory i zbiornika wodnego na Skawie. Podstawowe funkcje zbiornika to zwiększenie gwarantowanych odpływów poniżej zapory i redukcja wezbrań powodziowych. Długość zapory: 604 m., wysokość: 46 m., szerokość korony – 7m. Powstanie zapory i zbiornika podniesie walory krajobrazowe w tym zakątku Beskidu Małego.

Groń Jana Pawła II. – Gdy Karol Wojtyła rozpoczął posługę papieską na Stolicy Piotrowej – Oddział PTTK w Wadowicach wystąpił z wnioskiem, aby Jaworzynę (890m) nieopodal schroniska na Leskowcu nazwać Groniem Jana Pawła II. Od 1981 r. nazwa Gronia Jana Pawła II zostaje oficjalnie zaakceptowana. 19 września 1995 r. odbyło się poświęcenie kaplicy na szczycie Gronia Jana Pawła II. Kaplica całkowicie zmieniła charakter tej części Beskidu Małego. Leskowiec stał się na stałe miejscem nie tylko turystyki ale i modlitwy, a więc oprócz wycieczkowania – także pielgrzymek. 15 lipca 2001 roku na Groniu uroczystie poświęcono pomnik Ojca Świętego oraz jubileuszowy dzwon.

Leskowiec – 922 m, trzeci co do wysokości szczyt Beskidu Małego. Ze szczytu i otwartych polan coraz bardziej zarastające widoki na Pasma Babiogórskie i Tatry, dalszą część Beskidu Żywieckiego i Beskid Śląski. Na pn.-wsch. wzniesienie B. Makowskiego. Schronisko PTTK otwarte od 1932 r.

Potrójna, 888 m, wyniosły zwornikowy szczyt w głównym grzbiecie Beskidu Małego, wysyłający ramiona w czterech kierunkach. Potrójna i sąsiadująca z nią Jawornica są doskonałymi punktami widokowymi na oryginalne otoczenie górskie okalające górne części dolin.

Targanice – wieś w dolinie potoku Targaniczanka, przy Gościńcu Kocierskim i na północ od Przełęczy Kocierskiej. Wieś notowana od przełomu XVII i XVIII w. Duże tradycje tkactwa

i rzemiosła w drewnie, zwłaszcza wyrób gontów a również kamieniarstwo i kowalstwo.
Porąbka – wieś letniskowa u ujścia potoku Wielka Puszcza do Soły, nad brzegiem Jeziora Czarnieckiego, założona w XV w. należała do królewskiej oświęcimskiej, potem do żywieckich Habsburgów. Porąbkę przybliżyła budowa zapory na Sole, umiejscowiona w rozproszonych na terenie wiosce Żarnówka Mała, powyżej Porąbki, otwarta w 1936 r. Żelbetowa konstrukcja ma 37 m. wysokości, 260 m długości i szerokości 9 m.. Przez koronę zapory przebiega szosa Żywiec – Kęty.

Międzybrodzie Białskie – wieś w dolinie potoku Ponikiewka w Paśmie Magurki Wilkowieckiej ale centrum skupia się nad doliną Soły i Jeziorem Międzybrodzkim. Początki osady to wiek XV w. W późniejszym okresie założono trzy wsie o tej nazwie: Kobiernickie, Lipnickie i Żywieckie. Nazwa pochodzi od dwóch brodów na rzece Sole, przez które przeprawić się musieli przewoźnicy licznych towarów na odwiecznym szlaku handlowym na Orawę i Węgry.

- Żar, 761 m
- Centrum Szybownictwa, od okresu międzywojennego baza szybowcowa, obecnie Górską Szkoła Szybowcowa „Żar”.
- Elektrownia szczytowo-pompowa pod nazwą „Porąbka-Żar” powstała w latach 1970 – 1979 r. Podstawową częścią zakładu jest elektrownia mieszcząca się 160 m. pod ziemią, wyposażona w turbozespoły rewersyjne a szczyt góry jest ogromnym zbiornikiem o pojemności 2 mln. m. sześciennych wody. Woda spadająca z wysokości ponad 400 m. na łopatki turbin wytwarza ok. 500 MW energii elektrycznej rocznie.
- Kolej linowo – terenowa, urządzenia przeniesione z zdemontowanej kolej na Gubałówkę w Zakopanem pozwala bez wysiłku podziwiać górską panoramę Beskidów.

Magurka Wilkowiecka – 909 m. Cały grzbiet Magurki cieszy się ogromną popularnością ze względu na łatwy dostęp, zwłaszcza z Przełęczy Przegibek, piękne widoki i schronisko PTTK. Pierwszy drewniany obiekt pod szczytem Magurki stanął we wrześniu 1903 r., obecne, murywane, śląska sekcja niemieckiego towarzystwa Beskidenerverein wystawiła w 1913 r., w lach 70 kapitałny remont.

Bielsko-Biała → pełna informacja – str. 13.

Trasa II – Dolina rzeki Soły

Zwardoń – końcowa stacja linii kolejowej z Katowic. Wieś położona w obniżeniu głównego wododziału zwanego Przełęczą Zwardońską /686 m/. Posiada znakomite warunki narciarskie. Osada liczy ok. 2 tyś. Mieszkańców. Pełni dziś rolę znanego letniska a zwłaszcza zimowiska.

1992 r. – uruchomienie linii kolejowej Zwardoń – Czadca.

1995 r. – otwarcie przejścia drogowego do Słowacji.

1933 r. – budowa schroniska turystycznego.

Sól – /530 - 600 m/ – wieś letniskowa w dolinie potoku Ślanica. Słone źródła odkryte w XVI w. 1608 r. – we wsi karczma.

1808 r. – władze austriackie poleciły zlikwidować słone źródła zasypując także prymitywne szyb, z którego pozyskiwana była sól.

1920 – 1930 – funkcjonuje kopalnia rudy żelaznej, poszukiwania ropy naftowej.

1837 r. budowa czworobocznej dzwonnicy.

Rajcza – /490 m/ – wieś letniskowa.

1669 r. Jan Kazimierz zezwala na budowę Kościoła.

1674 r. – zbudowano kościół pw. św. Wawrzyńca.

1608 r. – pierwsza wzmianka o Rajczy.

1890 r. – powstaje murowany kościół pw. św. Wawrzyńca i św. Kazimierza.

Węgierska Górka – początki dziejów dzisiejszego letniska z 1608 r.

1477 r. – konflikt pomiędzy Kazimierzem Jagiellończykiem a władcą węgierskim Maciejem Korwinem.

1838 r. budowa huty żelaza przez hr. Adama Wielopolskiego.

1905 r. – hutę przekształcono w odlewnię żeliwa.

1939 r. – walka żołnierzy pod dowództwem kpt. Tadeusza Semika z oddziałami niemieckimi. Osadzie nadano miano „Westerplatte Południa”. Obecnie Węgierska Górka jest znanym ośrodkiem wypoczynkowym.

Lipowa – wieś leży w Kotlinie Żywieckiej, u podnóża góry Skrzyczne, kościół parafialny, zbudowany w 1896 r. na miejscu dawnego kościółka drewnianego z I połowy XVI w. Znajduje się w nim kilka zabytkowych przedmiotów sztuki sakralnej. Wśród nich tryptyk z 1540 r. oraz barokowy krucyfiks z XVI w.

Żywiec – Góra Grójec – osadnictwo kultury halsztackiej.

1327 r. – jest miastem.

XV w. – właścicielami Skrzyńscy.

1457 r. – król Kazimierz Jagiellończyk zakupił księstwo oświęcimskie, do którego należał Żywiec.

1467 r. – Piotr Komorowski właścicielem Żywca.

1624 r. – Królowa Konstancja zakupuje Żywiec.

1656 r. – zdobycie miasta przez Szwedów.

1675 r. – Jan Wielopolski zakupuje Żywiec.

1838 r. – Ziemia żywiecka w rękach Habsburgów do 1945 r.

1856 r. – założenie browaru.

1878 r. – uruchomienie linii kolejowej do Żywca.

Gilowice – wieś nad rzeką Łękawą, powstała w XIII wieku.

XV w. – należała do Szaszkowskich.

1545 r. – zakupiona przez Jana i Wawrzyńca Komorowskich.

1608 r. – własność Aleksandra Komorowskiego.

1849 r. – nabywa wieś Aleksander Branicki. Do 1945 r. Gilowice były własnością hr. Tarnowskiego. Kościół drewniany z 1757 r., przeniesiony, z Rychwałdu.

Międzybrodzie Żywieckie – leży na prawym brzegu Soły, w dolinie, Isepnicy. Osada powstała około XV w. Była wsią królewską oświęcimskiej do XVII w. Później należała do dóbr żywieckich, ostatnio do Habsburgów. Rozwój osady związany z budową elektrowni szczytowo pompowej.

Porąbka – leży w Beskidzie Małym, przepływa Soła oraz Wielka i Mała Puszczka. Założona przez Korniczów w XV w.

1464 r. – pierwsza wzmianka o osadzie.

1504 r. – król Aleksander zamienia za Osiek wsie – Porąbkę, Kobiernice i Bujaków.

1907 r. Wybudowano kościół stylu neogotyckim.

1921-1936 budowa pierwszej w Polsce zapory na rzece Sole, powstał zbiornik wodny o pojemności 100mln m3.

1938 r. – Wybudowano ośrodek dla uczącej się młodzieży.

Dane o zaporze – długość – 260 m2, szerokość – 9 m, wysokość – 37 m. Elektrownia o mocy 12,5 MW.

Wilamowice – początki osady już w XIII wieku.

1241 r. najazd Tatarów, zniszczenie osady, Książę Władysław sprowadza osadników terenów zachodnich.

1250 r. – osadnik Wilhelm sprowadza kolonistów z Flandrii i zakłada osadę Starą Wieś.

1818 r. – prawa miejskie.

1860 r. – urodził się obecny święty arcybiskup lwowski Józef Bilczewski.

2005 23. 10. – arcybiskup Józef Bilczewski – ogłoszony świętym przez Papieża Benedykta XVI.

Kozy – osada u północnych podnóży Robaczej Łąki. Wieś zasiedlana kolonistami niemieckimi po roku 1241.

1326 r. – pierwsza pisana wzmianka o osadzie

XV w. – należy wieś do rodu rycerskiego Korniczów. Nazwa miejscowości od rycerskiego rodu Kozów.

XIX w. – dotykają miejscowość epidemie - cholery i tyfusu oraz klęski powodzi i głodu.

1520 r – wybudowano drewniany kościół.

1658 r. – otwarto szkołę parafialną dla synów chłopskich. Dolne Kozy są własnością Mikołaja Reja.

1880 r. – uruchomienie kamieniołomów.

1910-1912 – budowa napowietrznej kolejki linowej o długości ponad 5 km. Liczyła 100 wózków o pojemności około 1 m³, dowóz urobku do stacji kolejowej.

1973 r. – likwidacja kolejki.

Od 1887 do 1945 r. – właścicielami wsi byli Czeczowie.

1901 r. – wybudowano kościół w stylu neogotyckim według planów wiedeńskiego architekta Karola Steihofera.

Trasa III

Szczególne miejsca w sercach mieszkańców naszych miejscowości, przez które przemiera trasa III zajmują przydrożne kapliczki i figury, budowane w przeróżnych intencjach; jak za ocalenie od ognia, choroby, od powodzi.

Najczęściej używano wizerunku Matki Bożej, wykonywanych przez miejscowych artystów ludowych. Dalej postać Chrystusa upadającego pod krzyżem – często zajmowała wnętrza kapliczek, pokazując kierunkiem upadku drogę do drózek kalwaryjskich. Spotkamy też św. Jana Nepomucena a jakże, św. Floriana, św. Wojciecha, a najstarsza, najciekawsza jest figura św. Onufrego pochodząca z 1564 r. a znajdująca się na górze Chelme.

Św. Onufry był i jest patronem podróżnym. Kiedyś figurę tę można było obracać w kierunku podróży, co miało chronić wędrowców zapewnić szczęśliwy powrót do domu.

Trasa III będzie mieć na swoich drogach więcej kapliczek niż kilometrów do przejścia. I to będzie naprawdę piękne w krajobrazie naszej wędrowki.

Sucha Beskidzka – Miasto u ujścia Stryszawy do rzeki Skawy na pograniczu Beskidu Żywieckiego i Średniego. Pierwsze wzmianki historyczne pochodzą z 1304 r. Od 1471 weszła w skład dóbr żywieckich, a od 1608 r. został własnością Komorowskich – inicjatorów budowy zamku. W XVIII w. rozbudowę zamku kontynuowali Wielopolscy, nastąpił też znaczny rozwój handlu. W XVIII i XIX w. ruda żelaza wydobywana dla miejscowej huty przyczyniła się do rozwoju produkcji przemysłowej. Renesansowy zamek Komorowskich z XVI w. zwany „Małym Wawelem”, usytuowany malowniczo w ogrodzie krajobrazowym z XIX w. Zespół klasztorów kanoników luterańskich (kościół fundacji Komorowskich z lat 1612-14, późnorenesansowa plebania z lat 1624-30 oraz trzy kaplice). Zabytkowe domy drewniane z XVIII i XIX w. z podcieniami i facjatkami. Punkt wyjścia szlaków turystycznych w Beskid Żywiecki (Magurka, Zawoja), Beskid Średni (Żurawnica), Beskid Mały (Łamana Skala).

Stryszów – Wieś. Murowany dwór z XVII w. z późnoklasycy stycznym budynkiem gospodarczym, spichlerz murowany z I pół. XI w., kościół paraf, z I pół. XVIII w. o cechach baroko-

wych i klasycystycznych. Cztery kaplice murowane z lat 1819-1822.

Zakrzów – Wieś, początki której datowane są na XIV w. Kościół z wyposażeniem przeniesionym z poprzedniego kościoła: ołtarzem głównym z XVI wiecznym obrazem św. Anny. Dwór z XIX w. z ogrodem z ciekawym drzewostanem.

Lanckorona – Wieś leżąca u podnóża Lanckorońskiej Góry, do 1934 r. miasto. Początki miejscowości sięgają XII w. W 1361 król Kazimierz Wielki wydał zezwolenie na założenie miasta. Ruiny zamku z XIV w. Kościół paraf., murowany z 1336, wielokrotnie przebudowywany. Zespół urbanistyczny z lat 1868 -1872, charakterystyczne domy drewniane typu małomiasteczkowego. Szlaki turystyczne do Jordanowi i Makowa Podhalańskiego

Kalwaria Zebrzydowska – miasto położone u pn.-wsch. podnóża góry Żar, założone w XVI w., zwane pierwotnie od założyciela Mikołaja Zebrzydowskiego – Zebrzydowem. Na wzgórzu Żarek bogaty w zabytki zespół klasztorny Bernardynów, fundacji M. Zebrzydowskiego – cel wędrówek pątnicznych, oraz dróżki kalwaryjskie rozsiane wśród małowniczego krajobrazu przy których znajduje się 41 kaplic drogi krzyżowej, pochodzących z XVII w. i późniejszego okresu.

Wadowice – miasto powiatowe na brzegu Skawy u podnóża Beskidu Małego. Przeszłość miasta to XIV w., kiedy to w 1327 r. Wadowice były już oppidum i należały do Piastów Śląskich, w XVI w. wcielone do Korony. W II połowie XVI w. pracowało w mieście około 50 warsztatów rzemieślniczych, szczególnie płócienniczych i sukienniczych. Pod zaborem austriackim siedziba obwodu..

18 maja 1920 r. urodził się w Wadowicach, w domu przy ulicy Kościelnej Karol Józef Wojtyła, Ojciec Święty Jan Paweł II. Ukończył w 1938 r. słynne Gimnazjum im. Marcina Wadowity, urodzonego w rodzinie chłopskiej wybitnego teologa a potem dziekana Akademii Krakowskiej. Wadowickie Gimnazjum ukończyli również: pisarz Emil Zegadłowicz i święty Józef Bilczewski, arcybiskup Lwowa. Jako papież Karol Wojtyła odwiedzał swoje miasto trzykrotnie. W domu przy ul. Kościelnej 4 otwarte zostało muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II. W rynku Bazylika Mniejsza Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny, bardzo mocno związana z przeszłością Papieża.

Ponikiew – Wieś w dolinie Ponikiewki. Kościół parafialny murowany z pól. XIX w. z obrazem z 1832 r. Punkt wyjścia szlaku turystycznego w Beskid Mały (Leskowiec, Wadowice).

Rzyki – Wieś w dolinie potoku Rzyczanka. Miejscowość pochodzenia wołoskiego (pierwsze wzmianki z 1581 r.). Od XVI w. słynie z wyrobu gontów. W XVIII w. znana z Tkactwa. Kościół parafialny murowany x k. XVIII w. z posągami matki Boskiej z XV w. Punkt wyjścia szlaku turystycznego w Beskid Mały (Leskowiec, Inwałd przez Zagómik).

Andrychów – Miasto nad Wieprzówką. Otrzymało prawa miejskie w 1767 r. od króla Stanisława Augusta. Klasycystyczny parterowy pałac z I pół. XIX w. z prostokątnym dziedzińcem zajazdowym. Barokowy kościół paraf., kilkakrotnie przebudowywany od XVII - XX w. Oryginalne domy podcieniowe, kapliczki i figury przydrożne. Punkt wyjścia szlaków turystycznych na Leskowiec i Gancarz.

Wilamowice – Miasto w pld. części Kotliny Oświęcimskiej. Powstało w XIII w. w wyniku osadnictwa przybyszów z zachodu, prawdopodobnie z terenów Fryzji i Flandrii. Społeczność posługiwała się własnym językiem (już praktycznie wymarłym), wytworzyła unikatowy folklor.

Kęty – Miasto w dolinie Soły.p, powstałe w XIII w. Kościół paraf., z 2 pól. XVII w. Kościół i klasztor Reformatów z lat 1705-1712 z cenna piętą z pocz. XV w. Punkt wyjścia nizinnych szlaków turystycznych, łączących się w rejonie Porąbki ze szlakami górskimi, wiodącymi w Beskid Mały.

Czaniec – Wieś u podnóża góry Palenica. Wczesnobarokowy murowany zameczek z I poł. XVII w. o charakterze obronnego dworu z resztkami fortyfikacji ziemno-murowanych.

Kościół z 1924 r. z wieżą pochodzącą z poprzedniego kościoła (XVIII w.).

Porąbka – Wieś leżąca nad Sołą, u wylotu doliny potoku Wielka Puszcza, na terenie dawnego Księstwa Oświęcimskiego. Pierwsze wzmianki historyczne pochodzą z 1464 r. W latach 1928-37 na rzece Sole powstała tu pierwsza zaporą wodną w Polsce, spiętrzająca rzekę w Jezioro Międzybrodzkiej. Kaplica murowana z 1860 r. Punkt wyjścia szlaków turyst. w dwie grupy Beskidu Małego (Przełęcz Kocierska, Cisowe Grapy, Hrobacza Łąka, Gaiki, Bujakowski Groń).

Kobiernice – Wieś na lewym brzegu Soły. Na granicy Kobiernic i Porąbki wznosił się średnio-wieczny zamek „Wolek” z XIV w., z którego zachowały się dziś jedynie fragmenty fundamentów, wału, fosy i baszty nadbramowej. Dwór klasycystyczny z I poł. XIX w.

Międzybrodzie Żywieckie – Wieś w dolinie potoku Isepnica wpadającego do Jeziora Międzybrodzkiego, u podnóża góry Żar. Na szczycie zbiornik elektrowni szczytowo-pompowej. Z centrum prowadzą szlaki na Magurę Wilkowską (909 m – schronisko) i na Czupel (933 m).

Oczków – Wieś na wsch. brzegu Jeziora Żywieckiego. Punkt wyjścia szlaku na Kościelec i Cisowe Grapy w Beskidzie Małym.

Rychwald – Wieś położona nad Kotliną Żywiecką. Zespół sakralny (kościół otoczony murem z fartami i kaplicami, plebania z XVIII w.). Dwór klasycystyczny z zabudowaniami gospodarczymi w otoczeniu starodrzewu. Dawna karczma z wozownią i spichlerzem z I poł. XIX w.

Żywiec – osadnictwo kultury halsztackiej.

1327 r. – jest miastem.

XV w. – właścicielami Skrzyńscy.

1457 r. – król Kazimierz Jagiellończyk zakupił księstwo oświęcimskie, do którego należał Żywiec.

1467 r. – Piotr Komorowski właścicielem Żywca.

1624 r. – Królowa Konstancja zakupuje Żywiec.

1656 r. – zdobycie miasta przez Szwedów.

1675 r. – Jan Wielopolski zakupuje Żywiec.

1838 r. – Ziemia żywiecka w rękach Habsburgów do 1945 r.

1856 r. – założenie browaru.

1878 r. – uruchomienie linii kolejowej do Żywca.

Zarzecze – Wieś w Kotlinie Żywieckiej, u podnóża Magurki Wilkowskiej. Węzeł szlaków turystycznych Beskidu Małego.

Pietrzykowice – Wieś na przedmieściach Żywca. Jako osada zostały Pietrzykowice zasiedlone w XV. w. Zabytkowa figura przydrożna z 1837 r.

Bierna – Wieś nad Jezioro Żywieckim. Na szlaku turystycznym z Łodygowic do Czernichowa.

Wilkowice – Wraz z Bystrą stanowią dwie sąsiadujące ze sobą przez dolinę rzeki Białej wsie na przedmieściach Bielska-Białej, Znana miejscowość wypoczynkowa. Punkt wyjścia szlaku turystycznego w Beskid Mały (Magurka Wilkowska) oraz w Beskid Śląski (Szyndzielnia i Klimczok).

Mikuszowice – Obecnie dzielnica Bielska-Białej, głównie o charakterze rekreacyjno-wypoczynkowym. Szerokie zaplecze sportowo-turystyczne. Na Szyndzielnię prowadzi gondolowa kolejka linowa. Zabytkowy kościół drewniany z 1690 r. Punkt wyjścia licznych szlaków turystycznych w Beskid Śląski (Szyndzielnia, i Klimczok, Kozia Góra) i w Beskid Mały (Magurka Wilkowska).

Bielsko-Biała – pełna informacja – str. 13.

Trasa IV

Wisła – miasteczko u źródeł Wisły, centrum położone nad brzegami rzeki, przysiółki i osady wcisnęły się w liczne rozgałęzienia dolin potoków – źródłowych dopływów Wisły. Osadnictwo odbywało się z dwóch kierunków: dolinami rzek wędrowali uciekinierzy od pańszczyzny, wojska, sądów, poszukiwacze skarbów i przygód, zielarze a grzbietami Karpat wędrowne plemiona pasterskie Wołochów lub inaczej Wałachów, po których została do dziś pasterska kultura, tradycja, zwyczaje, obrzędy i nazwy.

W XIX w. wraz ze wzrostem zainteresowań krajoznawczych i etnograficznych w głąb doliny Wisły wędrowali podróżnicy-badacze i turyści: Bogumił Hoff, Julian Ochorowicz oraz ludzie kultury i sztuki. Rozwój letniska w okresie międzywojennym, dalsza rozbudowa po wojnie, 1962 r – prawa miejskie, pensjonaty i domy wczasowe, głównie śląskich zakładów. Powstały narciarskie trasy zjazdowe i wyciągi, skocznie narciarskie a w związku z sukcesami w skokach narciarskich wiślanina Adama Małysza powstaje, nie bez kłopotów, nowoczesna skocznia w Wiśle-Malince.

Warto zobaczyć:

- Muzeum Beskidzkie w budynku dawnej karczmy z 1794 roku,
- Dom Zdrojowy przy placu Bogumiła Hoffa,
- Park Kopczyńskiego ,
- Kościół Ewangelicki śś. Piotra i Pawła z 1838 r.,
- Kościół katolicki z 1865.

Kubalonka – 761 m., przełęcz w grzbiecie między Stożkiem a Baranią Górą, przez którą przewija się serpentynami droga do Istebnej. Parking, restauracja, biegowe trasy narciarskie. Na pd. zboczu sanatorium przeciwgruźlicze dla dzieci i młodzieży. Po prawej stronie w kierunku do Istebnej zabytkowy drewniany kościółek, przykład drewnianego budownictwa z XVIII w.,

Zameczek Prezydenta – na stoku Zadniego Gronia w 1931 roku powstała budowla w miejscu, gdzie przedtem stał jeden z drewnianych pałacików myśliwskich Habsburgów. Zameczek został wzniesiony jako dar społeczeństwa śląskiego dla ówczesnego prezydenta Ignacego Mościckiego według projektu słynnego architekta okresu międzywojennego Adolfa Szyzsko-Bohusza. Rezydencja utrzymana jest w stylu polskiego konstrukttywizmu, a bryła nawiązuje do formy staropolskiego kasztelu. W skład zespołu wchodzi : zameczek, hotel w dawnych oficynach i drewniany kościół z pięknym wystrojem. Cały zespół zabudowy został gruntownie odnowiony staraniem byłego prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego i jest jedną z rezydencji prezydenta Polski. Zameczek jest udostępniany do zwiedzania, oprócz niedziel, po uprzedniej rezerwacji.

Ustroń – położony nad Wisłą na przedprożu Beskidu Śląskiego, pomiędzy stokami Czantorii i Równicy, jest jedną z najstarszych miejscowości na Ziemi Cieszyńskiej. Pierwsza pisana wzmianka o Ustroniu jako osadzie w dobrach biskupich, pochodzi z 1305r. z księgi fundacyjnej archidjakonatu opolskiego. Później Ustroń stanowił własność książąt cieszyńskich, a od połowy XVIII w. przeszedł w ręce Habsburgów. W tym czasie w okolicy odkryto pokłady rudy żelaza, powstał wielki piec hutniczy, kuźnia, walcownia i hamernia. Miejscowość zaczęła pełnić funkcję uzdrowiska, leczono żętycą a następnie wodą ogrzaną gorącym żużlem wielkopieczowym, co wpływało kojąco na bóle reumatyczne. Hutę zamknięto w 1897 r., ale Ustroń był coraz bardziej znanym uzdrowiskiem.

Po II wojnie miejscowość stale się rozbudowywała, w latach 60 i 70 powstała dzielnica wczasowa w dolinie Jaszowca, a następnie wielki kompleks leczniczo-rehabilitacyjny i wypoczynkowy na Zawodziu.

Status miasta Ustroń uzyskał w 1956 r., a status uzdrowiska odzyskał w 1972 r.

Murowany kościół katolicki 1784 r., ewangelicki z 1835.

Cisownica – jedna z najstarszych wsi Beskidu Śląskiego, powstała w XIII w., leży nad potokiem Radoń u stóp Tułu i Małej Czantorii. Na wzgórzu Zagaje rośnie kilka okazów cisów chronionych w rezerwacie.

Dzięgielów – wieś w dolinie Puńcówki z zamkiem-pałacem barokowo-rokokowym z XVII w., przebudowanym w XVIII, należącym do rodziny Goczałkowskich i sprzedanym następnie komorze Cieszyńskiej

Puńców – wieś w dolinie Puńcówki z godnym obejrzenia kościołem gotyckim z XV w. o sklepieniu palmowym, podtrzymywanym przez jeden słup.

Cieszyn – miasto położone na granicy Polski i Czech może się poszczycić bardzo długą i skomplikowaną historią. Według legendy miasto zostało założone w 810 r., przez trzech synów króla polskiego Leszka III. W rzeczywistości Cieszyn powstał w X w. jako gród broniący południowej granicy państwa polskiego. Z powstałego wokół podgrodzia rozwinęło się samodzielne miasto. Od ok. 1290 r. Cieszyn był stolicą samodzielnego księstwa cieszyńskiego, potem powstałego na bazie księstwa regionu – Śląska Cieszyńskiego. Od czasów reformacji jest miastem zróżnicowanym pod względem religijnym, o mieszanym składzie narodowościowym. Poza ludnością polską mieszkali tu Niemcy, Czesi, także Żydzi, a na przełomie XIX i XX w. nieliczna, ale widoczna kolonia Węgrów. Spór o przynależność terytorialną Śląska Cieszyńskiego doprowadził do podziału miasta w 1920 r. Leżące na lewym brzegu Olzy przedmieścia weszły w skład Czechosłowacji i utworzyły nowe miasto. Od tego momentu jednolity dotąd organizm rozwija się jako dwa graniczne miasta przedzielone rzeką Olzą: Cieszyn i Czeski Cieszyn.

Ważniejsze zabytki :

- Wzgórze Zamkowe z romańska rotundą i Wieżą Piastowską,
- rynek z ratuszem o późnobarokowej fasadzie,
- ewangelicki kościół Jezusowy, jeden z kościołów „z łaski”.

Skoczów – miasteczko położone nad Wisłą. Legendarny gród Gołyszyców, po raz pierwszy wymieniony w dokumencie Mieszka I Otyłego w 1232r. Prawa miejskie 1267r. Zakłady garbarskie, fabryka kapeluszy. Miejsce urodzin świętego Jana Sarkandra, miejsce zamieszkania wybitnego pisarza Gustawa Morcinka.

Zabytki: rokokowy ratusz z 1797 r, w zabytkowej kamienicy z 1793 r Muzeum im. Gustawa Morcinka, muzeum sztuki sakralnej poświęcone życiu i działalności kapłańskiej św. Jana Sarkandra.

Górki Wielkie – wieś w gminie Brenna u wylotu doliny Brennicy w Beskidzie Śląskim. Kościół Wszystkich Świętych z XV w., z pamiątkami po rodzinie Góreckich, obok cmentarz z grobami Zofii Kossak i jej rodziny, oraz kościół i cmentarz ewangelicki. Na terenie dawnego dworu Markłowskich (ruina) Muzeum Biograficzne Zofii Kossak-Szatkowskięj.

Grodziec – wieś w gminie Jasienica na trasie Bielsko-Skoczów. Zamek Grodeckich z XVI w., (obecnie Instytut Zootechniki P.A.N), obok park z ruinami XVII w. kaplicy zamkowej Św. Doroty, kościół Św. Bartłomieja z XIX w. z płytą nagrobną Henryka Grodzieckiego – właściciela zamku, teren rezerwatu „Morzyk” chroniącego las grądowy i buczynie karpacką.

Jaworze – wieś letniskowa u podnóża Beskidu Śląskiego, w XIX w. znane uzdrowisko, odkryto tu wysoko zmineralizowane źródła. Katolicki kościół Opatrzności Bożej z początku XIX w, i cmentarz z grobami właścicieli Jaworza oraz kościół ewangelicki z końca XVIII w. Zespół pałacowo-parkowy z końca XVIII w..

Bielsko-Biała – miasto powiatowe w województwie śląskim, największe w regionie, ok.175 tys. Mieszkańców. Jako jeden organizm miejski funkcjonuje od 1951 roku. Wcześniej powstało Bielsko – pierwsza wzmianka w 1312 r. – na zachodnim, śląskim, brzegu rzeki Biała jako osada graniczna Księstwa Cieszyńskiego. Następnie w XVI w. na wschodnim – ma-

łopolskim – brzegu rzeki powstała rzemieślnicza osada Biała (pierwsza wzmianka w 1564 r.), wydzielona ze wsi Lipnik. Oba miasta przez wieki dzieliła granica geograficzna (Małopolska-Śląsk), polityczna (księstwo oświęcimskie – cieszyńskie) i wyznaniowa (katolicy-ewangelicy) a mimo to zrosły się ze sobą w jeden organizm, gdzie kwitł przemysł i handel. W latach 1975-1999 było siedzibą województwa.

Ważniejsze daty z historii miasta:

- XIII w. osada targowa na szlaku z Rusi na Morawy (Kraków – Cieszyn),
- 1312 r. pierwszy dokument o Bielsku – książę raciborski i cieszyński Mieszko I nadał mieszkańcom Cygański Las,
- 1315 r. na Białej granica dzielnicowa między księstwem oświęcimskim a księstwem cieszyńskim,
- od 1327 r. do 1918 r. Bielsko poza granicami Państwa Polskiego a w granicach państwa czeskiego, węgierskiego i monarchii austriackiej,
- 1548 r. powstał cech sukienników, mistrzowie byli z Dolnego Śląska i Niemiec, później pochodzenia polskiego,
- 1545 r. reformacja – ewangelicy augsburscy (luteranie),
- 1571 r. Bielsko przestaje być własnością Piastów,
- 1654 r. kontrreformacja,
- 1752 – 1848 r. ostatnimi właścicielami miasta księżęta Sulkowscy,
- XVIII w. sukna bielskie najlepsze w Polsce,
- od połowy XVIII w. napływ osadników żydowskich,
- 1806 r. wprowadzenie do rzemiosła maszyn włókienniczych,
- 1816 r. upadek sukiennictwa,
- XIX w. lata 30 powstanie nowoczesnych fabryk włókienniczych,
- 1826 r. wprowadzenie do przemysłu bielskiego maszyny parowej,
- II poł. XIX w. rozwój przemysłu włókienniczego, III miejsce w produkcji na terenie Austro-Węgier („mały Manchester”), właścicielami Niemcy i Żydzi,
- 1855 r. połączenie kolejowe z Wiedniem,
- 1865 r. Żydzi zakładają własną gminę wyznaniową, stanowią 15 % ludności, największe skupisko na Śląsku Cieszyńskim i jedno z największych na terenie Austro-Węgier, utrzymywanie ożywionych kontaktów z Wiedniem,
- 1845 – 1911 r starania społeczności polskiej o polonizację miasta,
- 1850 r. założenie w mieście telegrafu,
- 1862 r. powstaje gazownia miejska,
- 1884 r. powstaje miejska centrala telefoniczna,
- 1895 r. uruchomiono tramwaj elektryczny i wodociąg miejski,
- 1927 r uruchomienie komunikacji autobusowej,
- 1932 r. powstaje jedyna w Polsce miejska zaporą wodną,
- 1936r. uruchomiono basen publiczny i lotnisko,
- X 1939 wcielenie Bielska i Białej do III Rzeszy,
- 10-12.II.1945 r .wyzwolenie miasta,
- 1951 r. połączenie Bielska i Białej w jeden organizm miejski.

W centrum większość zabytków świadczących o rozmachu i bogactwie miasta (głównie Bielska) w XIXw.: dworzec kolejowy z 1890 r, kamienice przy głównych ulicach, zachowany układ lokacyjny Starego Miasta z XIII w., zamek, początek w XIII w. drewniany początkowo, następnie budowla obronna Piastów Cieszyńskich, od XVII w jako rezydencja reprezentacyjna, dziś w zamku Muzeum Okręgowe, katedra św. Mikołaja, kościół powstał w poł. XV w. na miejscu poprzedniego drewnianego, obecnie kościół katedralny diecezji bielsko-żywieckiej, kościół ewangelicki p.w. Zbawiciela, neogotycki z końca XVIII

w. i Bielski Syjon, ratusz eklektyczny z 1897 r., kościół św. Stanisława, najstarszy kościół w Bielsku, początki w XII w., kościół św. Barbary, drewniany z 1690 r., muzea w pięciu obiektach.

Trzy wyższe uczelnie, dwa znane teatry: Teatr Polski i „Banialuka”, imprezy kulturalne o znaczeniu europejskim i światowym. Trzecie miejsce w Polsce pod względem potencjału inwestycyjnego.

Miasto jest bardzo dobrym punktem wypadowym w Beskidy : w najbliższym otoczeniu 5 schronisk górskich, gondolowa kolejka linowa na Szyndzielnię, wiele szlaków turystycznych pieszych, narciarskich, rowerowych o różnych stopniach trudności.

Zapraszamy !

Moje miasto

Gdy od Bałtyku, po polskiej mapie,
Na południe wodzić wzrokiem,
Przez niziny rozległe,
Aż po gór szczyty wysokie,
Maluje się przede mną
Harmonia wspaniała,
Stolica Podbeskidzia,
Nasze Bielsko-Biała.
Tu zamek stoi na Wzgórzu potężny,
Otoczony swymi murami,
A dalej katedry dach niebosiężny,
I dzwon, trzęsący chmurami.

Dwa herby posiada dziś Bielsko-Biała,
Dwa miasta dawniej tu były,
Dziś głosi o nich powieść wspaniała,
Jak w jedno się połączyły.
Zabytkowe są kamienice,
W blasku jest ratusz skąpany,
Pełne świateł nocne ulice,
I takie Bielsko kochamy.

Niedaleko zimowe stoki,
Niedaleko jeziora i lasy,
Tu tradycje góralskie są znane,
Góralskie stroje, pieśni szalasy.
W tym mieście moje wspomnienia,
Moje dzieciństwo wiatr niesie,
Tu skryte są moje marzenia,
W tym jednym miejscu na świecie.
Tu mieszkać chcę całe życie,
Poznawać Bielsko od nowa,
Budzić się tutaj o świcie,
Tu gubić, znajdując me słowa.

Tyle o Bielsku dziś powiem,
A myśl w tym jedna jest mała,
Więc teraz już jednym słowem,
Niech żyje nam Bielsko-Biała.

*(Katarzyna Barteczek,
uczennica VIII klasy POSM w Bielsku-Białej).*

